

Teesta Irmağı'na atıkların salınması
Fotoğraf: Samir Mehta

HSAP: Zayıflatılan Küresel Baraj Standartları

INTERNATIONAL RIVERS TARAFINDAN HAZIRLANAN SİVİL TOPLUM İÇİN ÖZET BİLGİ

Yeni bir endüstri hamlesi ile Dünya Barajlar Komisyonu'nun (WCD) barajlara yönelik tavsiyeleri zayıflatılmaya çalışılmaktadır. Hidro-enerji Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi Protokolü (HSAP), barajların sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğini değerlendiren, gönüllülük prensibine dayalı ve yasal bağlayıcılığı olmayan bir puanlama sistemidir. Bu özet bilgi HSAP'nin işleme biçimini, eksikliklerini ve yıkıcı barajları “yeşil gözboyama” ile nasıl sürdürülebilir enerji kaynakları gibi gösterdiğini ele almaktadır.

HSAP, 2007-2010 döneminde, 1995 yılında kurulmuş bir endüstri grubu olan Uluslararası Hidro-enerji Birliği (IHA) girişimi ile gerçekleştirilen Hidro-enerji Sürdürülebilirliği Değerlendirmesi Forumu (HSAF) sürecinde ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. HSAF'a katılım önceden belirlen-

miş bir grup endüstri delegesi, resmi kuruluşlar, finansal kurumlar ve büyük hükümet-dışı örgütler ile sınırlandırılmıştır. Güney sivil toplum örgütleri ve baraj mağduru insanlar ise bu forumdan büyük oranda dışlanmışlardır.

Ülkenizdeki HSAP üyelerinin listesine buradan ulaşabilirsiniz: <http://hydrosustainability.org/Sustainability-Partners/Sustainability-Partners>.

GÖNÜLLÜLÜĞE DAYALI PUANLAR, STANDARTLAR DEĞİL

HSAP bir dizi standarttan değil gönüllülüğe dayalı alınmış puanlardan oluşmaktadır. Bu puanlar; İletişim ve Danışma; Yönetim; Çevresel ve Sosyal İdare; Altyapı Güvenliği; Projenin Faydaları; Projeden Etkilenen İnsan Toplulukları ve Geçimlikleri; Yeniden Yerleştirme ve Yerli Halklar gibi çeşitli kategorilerde uygulanmaktadır. Bu kategoriler; hidro-enerji kurulumunda Erken Aşama, Hazırlık Aşaması, Uygulama Aşaması ve İşleme Aşaması olmak üzere dört aşamada da değerlendirilmektedir.

HSAP değerlendirmeleri, hiçbir uluslararası anlaşmayı temele almayan bir puanlama sistemine dayalıdır. Bu değerlendirmelerde iki temel puan vardır: “temelde iyi uygulama” önermesine denk sayılan 3 puan ve “ispat edilmiş en iyi uygulama” önermesine denk düşen 5 puan. Ancak, proje geliştiricilerini bahsedilen dört kategoride 3 puandan az almaları durumunda yasal cezaya tabi tutan her hangi bir durum söz konusu olmadığı için, projecilerin yüksek puan hedeflemesi garanti altına alınmamakta ve alınan kararlarda endüstrinin etkisi devam etmektedir.

1 Puan: “temelde uygulamada manidar eksiklikler”

3 Puan: “temelde iyi uygulama”

5 Puan: “kanıtlanmış en iyi uygulama”

Genel olarak, proje değerlendirmenin şeffaf olması, bilgiye erişimin garanti altına alınması ve projeden etkilenen insanların projeye katılımı teşvik edilmelidir. Ancak, HSAP’ta bu sayılan özelliklerin hiçbiri gerekli değildir. Değerlendirmeyi yapanlar etkilenen halkları hesaba katmak zorunda değildir. HSAP, sivil toplum temsilcilerinin yapılan değerlendirmeyi nasıl inceleyeceklerini belirleyen yöntemleri net olarak tanımlamış değildir. Bunun yerine HSAP, sivil toplumun projeyi incelemesine sadece eğer “ileri derecede şeffaflık veya ortaklık olması için önemli nedenler varsa” şartını koşmaktadır. Üçüncü parti değerlendirmeciler ve metodlar oluşturacak bağımsız bir izleme komitesi olmadan, hidro-enerji endüstrisi “sürdürülebilir baraj”ın ne olduğuna karar vermede gittikçe artan bir kontrole sahip olacaktır.

ZAYIF ÖLÇÜTLER

Buna ek olarak, HSAP, proje geliştiricilerden barajın yapıldığı ülkenin ulusal mevzuatına uyma şartı bile istememektedir. Sonuç olarak, HSAP değerlendirme puanları karar vericileri basit bir şekilde bilgilendirir ancak endüstrinin davranışlarını düzeltebilecek standartlar sunmaz. HSAP puanlama sisteminde zor kazanılmış hidro-elektrik standartlarını tehdit eden pek çok zayıflık söz konusudur. Protokol, Dünya Barajlar Komisyonu (WCD) önerileri gibi mevcut sosyal ve çevresel standartları karşılamada yetersiz kalmaktadır.

HSAP’ın eksikliklerini bütünsel olarak eleştiren yazımızı okumak ve onaylamak için: <http://www.internationalrivers.org/node/5905>.

BİR HSAP DEĞERLENDİRMESİ: TEESTA V BARAJI₁

510 MW güçlü Teesta V hidro-elektrik projesi, Hindistan'ın Doğu Himalaya eyaleti Sikkim'de 2000-2008 döneminde inşa edilmiştir. Proje, Brahmaputra Nehri'nin bir kolu olan 315 km uzunluğundaki Teesta Nehri üzerinde bir dizi kademeli barajdan oluşmaktadır. Teesta V projesi, nehrin 23 km'lik bir kısmını baypas ederek suyu 17 km'lik bir tünelle elektrik santralına taşıyan 96,45 m yükseklikteki bir barajdır. 2010 yılında yayınlanan Teesta V değerlendirme raporu, projenin HSAP'ın İşleme Aşaması Değerlendirmesi'ndeki yönergelerle ne kadar uyduğunu ölçmektedir. Raporda, Teesta V projesine İşleme Aşaması için çoğunlukla 4 ve 5 puan verilmiştir. Ancak, Hindistan'daki sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen bağımsız değerlendirmelerde, rapordaki sonuçların tersine, Teesta V Barajı'ndaki önemli sorunların devam ettiği ortaya çıkmıştır.

Teesta V Barajı'nın inşa edilmesi, Sikkim, Hindistan, 2008. Fotoğraf: Samir Mehta, International Rivers.

ÇEVRESEL ETKİLER

Teesta V projesi ciddi boyutlarda taşkın ve siltlenme sorunlarıyla karşı karşıyadır. 2008 yılındaki ani sel sırasında barajın doğal su akışını engellenmesi rezervuar sınırında bulunan Dikehu kenti üzerinde büyük bir olumsuz etki yaratmıştır. Nehrin sol yakası çökmüş, 'rezervuar yakası iyileştirme' çalışmalarının eksikliğine bağlı olarak riskler artmıştır. Ancak, civarda yaşayan halk nehir yakalarında, barajın normal işleyişi sırasında bile rezervuarda elektrik üretimi düzenine bağlı olarak oluşan su seviyesindeki daimi iniş çıkışların neden olduğu bir takım çökmele-re şahit olmaktadır. Düşük yağış sezonunda tünellerle aktarılan suyun %85-90'a kadar çıkmasının aşağı akım ekosistemleri üzerinde önemli negatif etkileri vardır.

Sikkim Orman Departmanı, yasal olmayan orman arazisi istilası ve tazmin ödeme şartlarının ihlali sebepleriyle projeyi geliştiren NHPC Ltd. şirketine karşı yasal süreç başlatmıştır. Hindistan'ın üst denetleme kurumu olan Kontrol ve Denetleme Kurulu (CAG), "NHPC'in Teesta Aşama V projesinin yürütülmesi sonucu çıkan çamurun tasfiyesindeki büyük ihmali ortaya çıkartan" 2009 tarihli Sikkim Madenleri,

Mineralleri ve Jeoloji Departmanı raporunu gündeme getirmiştir. Rapora göre "atıklar nehir yakası boyunca bırakılmış, Teesta nehir yatağını yükselterek suyun akış düzeninde değişimlere, baraj tabanı erozyonunda artışa ve bölgenin jeolojik ve çevresel yapısında bozulmalara neden olmuştur".

1 Dawa Lepcha'ya analiz için teşekkürler.

SOSYAL ETKİLER

Etkilenen yerel ve yerli halklara Teesta V barajı projesini planlanması ve inşa edilmesi aşamalarında çok az bilgi verilmiş ve bu durum eyalet başkenti Gangtok'la sınırlı kalıp doğrudan etkilenen yerleri kapsamamıştır.

Sosyal konulardaki Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) son derece zayıf olup, proje bittikten sonra etnografik bir çalışma yapılmıştır! Jeolojik hassasiyete sahip bölgede, yaygın dinamitleme ve tünel açma gibi riskli çalışmalar yürütülmüştür. Tünel hizalarında bulunan evlerde çatlakların oluşması, su kaynaklarının kuruması ve toprak kayması gözlenen etkilerden bazılarıdır. Rezervuarın çevresindeki alanda meydana gelen büyük obruklar bütün köy evlerinde ileri derecede çatlaklara neden olmuştur. Bazı evler tamamen çökmüş ve insanlar evsiz kalmıştır.

ZAYIF REHABİLİTASYON VE YENİDEN YERLEŞTİRME

Sadece proje için doğrudan kullanılan yerlerde yaşayanlar, rehabilitasyon ve yeniden yerleştirme haklarından faydalanmak üzere "projeden etkilenen insanlar" olarak tanımlanmış, ancak yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı etkilenen insanların sayısı büyük oranda artmıştır. Öyle ki şirketin 2010 kasım ayı uyum raporunda proje tamamlandıktan iki buçuk sene sonra "dolaylı olarak etkilenen insanların son listesi bölge yetkilisi tarafından oluşturulacaktır" denmektedir! Yerinden edilen insanlara verilen parasal tazminatın paylaşımı da adil olmamıştır. İnsanların büyük bir kısmına evlerinin metre karesi başına 4-5 rupi ödenirken, bazı üst sınıf ailelere bunun dört katı tazminat ödenmiştir. Teesta V projesi için hazırlanmış olan değerlendirme raporu puanları arasındaki büyük farklılıklar ve projenin tamamlanmasından sonra da insanlar üzerinde devam eden bir takım olumsuz etkiler, HSAP'ın neden olabileceği tehlikeleri göstermektedir. Böylece, bu sınırlı değerlendirmelerin aslında yıkıcı olan barajları yeşil göz boyamaya tabi tuttuğu da açığa çıkmaktadır.

SERTİFİKASYON SİSTEMİ İLE BARAJLARI “YEŞİL GÖZBOYAMA”YA TABİ TUTMA

HSAP’ın zayıf yönergeleri ve yasal bağlayıcılığı olmayan yapısına karşın, IHA “sürdürülebilir baraj” kavramını markalaştırmak, satmak ve pazarlamak için Protokolü sertifikasyon sistemine dönüştürmeyi amaçlamaktadır. IHA, HSAP’ı markalaştırmak için bir “sürdürülebilir baraj” logosu oluşturmayı planlamaktadır. Hidro-elektrik projelerine verilecek olan yeşil gözboyama logosu,

planlanan sertifikasyon sisteminin profilini yükseltmek için kullanılacaktır.

IHA’ya göre, bu sertifikasyon sistemi HSAP değerlendirmesinden “sürdürülebilir baraj” olarak geçen her barajı, son çıktılarını veya puanları dikkate almadan sertifikalandırılacaktır.

2011 yılında da, HSAF’ta potansiyel değerlendirmecileri seçecek ve eğitimden geçirecek kriterleri belirlemek şöyle dursun, böyle bir sertifikalandırma sistemi için yöntemler oluşturma konusunda bile uzlaşmaya varılamamıştır. HSAP’ın puanlama sitesindeki zayıflıklar düşünüldüğünde, böyle bir sertifikalandırma sistemi oluşturmanın hidro-elektrik için gereken uluslararası standartlara bir tokat gibi ineceği beklenmektedir.

SİZİN YAPABİLECEKLERİNİZ

HSAP, hidro-enerji endüstrisinin taşınması gereken sosyal ve çevresel sorumlulukları güçlendirmeye değil zayıflatmaya neden oluyor. Bunu engellemek için siz de sorumluluk alabilirsiniz. İşte bazı öneriler:

Hükümet içinde lobi oluşturun:

HSAP’ı desteklememeleri konusunda hükümet üyeleri ile işbirliğine gidebilirsiniz. Lobi faaliyetlerinizde hükümete ihtiyaçlar, geçim kaynakları, ve baraj mağduru insan topluluklarının ve çevrenin hakları konularına ilişkin daha güçlü temel ölçütlerin benimsenmesi için baskı yapabilirsiniz.

Endüstri içinde lobi oluşturun:

Mevcut HSAP endüstrisi sponsorları ile HSAP’tan desteklerini çekmelerini, diğer endüstri aktörleri ile ise sponsor olmamalarını sağlamak için lobi oluşturun. Ülkenizde bulunan HSAP üyeleri listesini buradan kontrol edin: http://www.hydropower.org/membership/current_members.html

Proje değerlendirmelerini gözetleyin:

Her HSAF sponsorunun 2012 yılı sonu itibarıyla Protokolü kullanılarak kendini öz-değerlendirmeye tabi tutması planlanmaktadır. Bu nedenle, 2011-2012 döneminde ortaya çıkacak pek çok HSAP proje değerlendirmesinin izlenmesi gerekmektedir. Ülkenizde bulunan herhangi bir hidro-elektrik projesi HSAP değerlendirilmesine tabi tutuluyor ise bu değerlendirmelerin bağımsız partilerce izlenmesine ihtiyaç vardır. Siz de proje geliştirici ve değerlendirici birimlerle iletişime geçerek inisiyatifi ele alın, proje değerlendirmeye katılmayı ve gözlemci olmayı talep ederek durumu izleyin.

Bizi çalışmalarınızdan haberdar edin!

Sizden haber almak istiyoruz. Eğer ülkenizde bir hidro-elektrik projesinde HSAP değerlendirmesi yapılıyorsa, lütfen bize bildirin. Bununla ilgili olarak yaptığımız çalışmalarını ve bunların sonuçlarını lütfen bizimle paylaşın!

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN:

Ülkenizde bulunan HSAP üyeleri listesini buradan kontrol edin: <http://hydrosustainability.org/Sustainability-Partners/Sustainability-Partners.aspx>

HSAP’a ilişkin eleştirilerimizi buradan okuyun ve onaylayın: <http://www.internationalrivers.org/en/node/5905>

Dünya Barajlar Komisyonu ile ilgili daha fazla öğrenin: <http://www.internationalrivers.org/en/node/348>

Daha fazla bilgi için iletişime geçin:

zachary@internationalrivers.org